

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МОРОЗ Яна Вікторівна

УДК: 336:143.2

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Формування дохідної бази місцевих бюджетів та шляхи її зміцнення»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Яна МОРОЗ

Керівник роботи
ШУБЕНКО Інна Андріївна
к.е.н., доцент

Житомир – 2022

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту:
МОРОЗ Яна Вікторівна

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри _____

к.е.н., професор _____ Дмитро ДЕМА
«__» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувачка вищої освіти **Мороз Яна Вікторівна** захистив (ла)
кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ «__» грудня 2022 р. _____ Тетяна ТОВСТУХА

АНОТАЦІЯ

Мороз Я. В. Формування доходної бази місцевих бюджетів та шляхи її зміцнення. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Поліський національний університет, 2022.

У кваліфікаційній роботі викладено теоретичні, методичні та практичні аспекти формування доходної бази місцевих бюджетів в Україні, акцент зроблено на формуванні доходної бази під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України. У роботі обґрунтовано поняття «формування доходної бази» місцевих бюджетів. Досліджено сучасний стан формування місцевих бюджетів України. Спрогнозовано показники формування місцевих бюджетів на найближчу перспективу.

Ключові слова: доходи, місцеві бюджети, бюджети об'єднаних територіальних громад, формування доходної бази місцевих бюджетів.

SUMMARY

Moroz Y. Formation of the revenue base of local budgets and ways to strengthen it. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». - Polissya National University, 2022.

The qualification paper describes the theoretical, methodical and practical aspects of the formation of the revenue base of local budgets in Ukraine, the emphasis is on the formation of the revenue base during the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. The work substantiates the concept of "formation of the revenue base" of local budgets. The current state of formation of local budgets of Ukraine was studied. Indicators of the formation of local budgets for the near future are predicted. Keywords: revenues, local budgets, budgets of united territorial communities, formation of the revenue base of local budgets.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	8
Висновки до розділу 1.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	14
Висновки до розділу 2.....	22
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗ ТА ШЛЯХИ СТАЛОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ	23
Висновки до розділу 3.....	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми та аналіз останніх досліджень. Нині місцеві бюджети є важливою складовою бюджетної системи України, так як вони беруть участь у розподілі ВВП та виконують забезпечення виробничої та невиробничої сфери у регіонах. У період війни з РФ важливим є збереження функцій місцевих органів влади, що можливе лише на умов не втрати доходної бази місцевих бюджетів. За умов повномасштабної війни на місцеві бюджети покладена функція збереження фінансування суспільно-важливих послуг, які надає держава для наших громадян, можливо це лише на вільних від окупантів територіях та деокупованих українських територіях. Крім того важливою проблемою яка виникла це вирішення проблем внутрішньо-переміщених осіб у зв'язку із війною з РФ, ці питання на місцях намагаються вирішити органи місцевого самоврядування.

Над питаннями формування доходної бази місцевих бюджетів у різні часи працювали різні науковці, серед них: Гузар Б., Сташук О., Дребот Н., Семеген І. вивчали питання децентралізації та її вплив на формування місцевих бюджетів, Форкун І., Гордеєва Т., Мунджішвілі Т. аналізували місцеві бюджети зі сторони їх фінансової стійкості. Наша держава перебуває у стані повномасштабної військової агресії зі сторони РФ, тому це потребує повного фінансового переосмислення видатків не лише державного бюджету, але і місцевих бюджетів. Процес формування доходів місцевих бюджетів під час війни з РФ є досить важливою фінансовою проблемою, що потребує не лише теоретичного обґрунтування ролі місцевих бюджетів під час війни та що найголовніше як забезпечити стабільність формування доходної бази місцевих бюджетів на вільних від окупантів та деокупованих територіях. Тому вивчення та розгляд цих питань надасть змогу вивчити тенденції формування доходної бази місцевих бюджетів в Україні під час воєнного стану.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є визначення шляхів зміцнення доходної бази місцевих бюджетів. Для вирішення цієї проблеми у кваліфікаційній роботі необхідно вирішити такі завдання:

- узагальнити теоретичні положення щодо формування доходної бази місцевих бюджетів;
- здійснити аналіз та оцінку формування доходної бази місцевих бюджетів в Україні;
- спрогнозувати доходну базу місцевих бюджетів на січень-лютий 2023 р.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом дослідження* є процес формування доходної бази місцевих бюджетів в Україні. *Предметом дослідження* є сукупність теоретико-практичних аспектів формування доходної бази місцевих бюджетів.

Методи дослідження. При здійсненні дослідження були використані такі загальні та спеціальні методи дослідження, зокрема: *абстрактно-логічний* – для теоретичного обґрунтування особливостей формування доходної бази місцевих бюджетів; *статистико-економічний* – при аналізі основних трендів формування доходної бази місцевих бюджетів; *метод прогнозів* використовувався для формування прогнозу доходів місцевих бюджетів в Україні.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. У результаті дослідження отримано показники прогнозування доходів місцевих бюджетів в Україні під час війни з РФ.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи було опубліковано у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

1. «Роль і значення місцевих бюджетів у розвитку регіону» – I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія

Ілліча Юрія (1 лютого 2022 р., НРВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»);

2. «Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в Україні під час дії воєнного стану» – VI науково-практична студентська конференція «Фінансове забезпечення економіки» (20 червня 2022 р., Поліський національний університет);

3. «Прогноз та шляхи сталості формування доходів місцевих бюджетів у період воєнного стану в Україні» – VIII Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (03 листопада 2022 р., Поліський національний університет).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в аналітичних дослідженнях рівня розвитку місцевих бюджетів в Україні під час дії воєнного стану.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини (трьох розділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 30 сторінок. Дослідження проілюстровано 4 рисунками, 7 таблицями.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Стабільні джерела формування дохідної частини місцевих бюджетів та можливість їх зростання є особливо актуальною проблемою в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Сучасна система формування доходів місцевих бюджетів різних рівнів характеризується тим, що для них характерна низька частка власних доходів та висока частка їх дотування із державного бюджету, ця проблема посилилася із війною з РФ, адже на державному рівні нині Україна має вирішити проблему завершення війни та перемогу над ворогом, тому дотування місцевих бюджетів нині є проблемою, яка вирішується за залишковим принципом. Війна додала соціальних проблем, які повинні вирішувати органи місцевого самоврядування, зокрема, втрата житла для внутрішньо переміщених громадян стала однією із головних проблем, яку намагаються вирішити органи місцевого самоврядування на місцях. Тому наразі досить актуальним є питання забезпечення належними фінансовими ресурсами органи місцевого самоврядування через формування стійких джерел надходжень до місцевих бюджетів.

Незважаючи на війну, на органи місцевого самоврядування покладена функція надання населенню суспільних благ та послуг, що показано на рис. 1.1. Ці послуги фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. Це питання можливо вирішити лише за допомогою закріплення надійних власних джерел доходів. З'ясуємо сутність поняття дохідна база місцевих бюджетів. Під дохідною базою місцевих бюджетів ми будемо розуміти доходи місцевих бюджетів. Бюджетний кодекс України надає таке визначення «доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження

бюджетних установ) [4]. У Бюджетному кодексі України наведено перелік надходжень до бюджету.

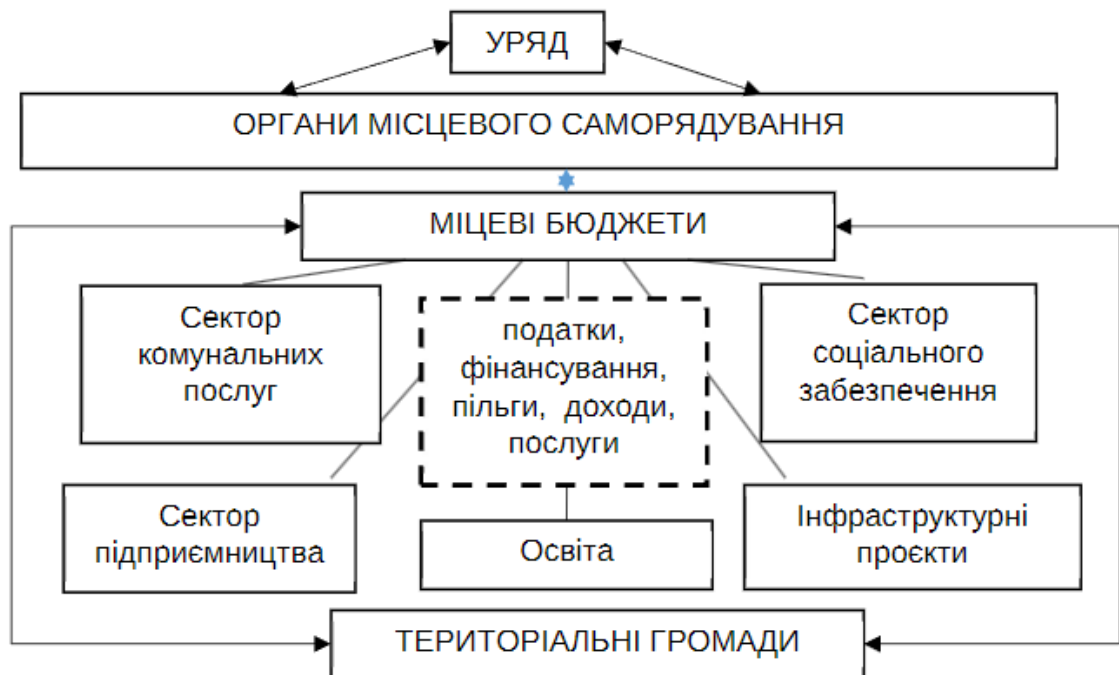

Рис. 1.1. Місцеві бюджети у системі управління місцевими фінансами

Джерело: [27].

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» вказано, що «доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів» [28]. У згаданому Законі також наголошується, що «держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб» [28]. Крім того, Законом визначено «Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб».

Тобто, із сказаного, можна зробити висновок, що на законодавчому рівні визначено, що доходи місцевих бюджетів формуються як за рахунок визначених джерел, а у разі їх недостатності за рахунок коштів держави, у першу чергу, державного бюджету.

У наукових джерелах більш глибоко розглядається питання доходів бюджетів, зокрема Юрій С. І., Бескид Й. М. доходи місцевих бюджетів розподіляють на дві складові як власні та закріплені. За своєю суттю, «власні доходи місцевих бюджетів – це доходи, які формуються в результаті дій і рішень, що приймають органи місцевого самоврядування» [3, с. 67]. «Закріпленими є доходи, які на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному розмірі або у визначеній, єдиній для всіх бюджетів частині. За сутністю вони є загальнодержавними податками, зборами або доходами, що традиційно формують дохідну частину місцевих бюджетів (податок з доходів фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензії та торгові патенти тощо)» [3, с. 67].

У наукових публікаціях вітчизняних вчених під доходною базою місцевих бюджетів розуміють певну частину місцевих фінансів, яка направляється на вирішення проблем на регіональному рівні. Наголошується на тому, що місцеві бюджети можуть формуватися як за рахунок власних надходжень, які закріплюються за місцевими бюджетами, так і за рахунок коштів державного бюджету.

Реформа децентралізації сприяла тому, що доходна база місцевих бюджетів покращилася. «До власних доходів нині належать: податкові надходження: частина від загальнодержавних податків та зборів (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, рентна плата (за користування надрами, видобування корисних копалин і т. п.), акциз з пального та ін.), місцеві податки і збори (податок на майно, єдиний податок, туристичний збір та ін.); неподаткові надходження (становлять трохи більше 10% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів): плата за видачу ліцензій та дозволів, орендна плата, держмити, штрафи; інші надходження: кошти від продажу

основного капіталу, цільові фонди, донорські кошти, отримані від ЄС та міжнародних організацій тощо» [13].

Питома вага того або іншого джерела доходів у структурі кожного місцевого бюджету визначається його розподілом відповідно до Бюджетного кодексу України та розподілу податків та зборів між місцевими бюджетами кожного рівня. Так, «податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) надходить до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), міст обласного значення, районних та обласних бюджетів, а до сільських, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення – ні» [13]. Останні формують власні доходи за рахунок місцевих податків і зборів.

Другу важливу складову формують доходи місцевих бюджетів, які вони отримують із державного бюджету або іншого місцевого бюджету. Ці кошти мають назву міжбюджетних трансфертів у формі дотацій та субвенцій. Нині Бюджетний кодекс України наводить таке визначення міжбюджетним трансфертам «це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого» [4]. Відповідно до статті 96 Бюджетного кодексу України, міжбюджетні трансферти поділяються:

- «базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій)
- субвенція;
- реверсна дотація (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

– додаткові дотації» [4]. Суть видів міжбюджетних трансфертів показано у табл.1.1. Відмінною рисою дотацій від субвенцій є те, що відсутні обмеження щодо їх використання. Дотації, переважно спрямовуються на фінансування поточних потреб органів місцевого самоврядування, іноді ці кошти використовуються за конкретними напрямками, для того щоб уникнути неефективного їх використання.

Трактування змісту основних видів міжбюджетних трансфертів в Україні

Вид бюджетного субсидіювання	Визначення згідно українського законодавства
Базова дотація	трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій
Субвенція	грошова допомога, яка надається вищестоящим бюджетом нижчестоящому на певну ціль і на основі пайової участі у фінансуванні
Реверсна дотація	кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій
Додаткові дотації	надається на компенсацію втрат доходів бюджетів внаслідок надання пільг, або здійснення видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я

Джерело: [4].

Наприклад, «додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я призначена для здійснення поточних видатків у школах, включаючи зарплату непедагогічного персоналу, та для оплати енергоносіїв в лікарнях, амбулаторіях та інших закладах охорони здоров'я» [13].

Особливістю субвенцій є те, що вони надходять до місцевих бюджетів на конкретну мету і порядок їх використання визначається у правовому полі. Наприклад, «у Законі України «Про державний бюджет на 2019 рік» було передбачено 44 окремі субвенції, найбільша за обсягом – це освітня субвенція 69.6 млрд грн, субвенція на виплату допомоги малозабезпеченим сім'ям (63.0 млрд грн), медична субвенція (55.7 млрд грн), субвенція на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату природного газу (35.1 млрд грн) та субвенція на будівництво автомобільних доріг (14.7 млрд грн). Вони сумарно поглинають понад 90% усіх виділених на субвенції коштів» [13].

За рахунок сформованих та нагромаджених доходів місцевих бюджетів органи місцевого самоврядування повинні фінансувати соціальний та економічний розвиток відповідних територій, зокрема функціонування загальноосвітніх шкіл, дитячих садочків, позашкільних закладів, закладів охорони здоров'я, здійснювати заходи з надання соціального захисту окремих громадян, розвиток житлово-комунального господарства, ремонт та утримання доріг, та ін.

Висновки до розділу 1

1. Доходною базою місцевих бюджетів визнаються доходи місцевих бюджетів, до яких належать власні надходження, а саме податкові та інші надходження у тому числі власні надходження бюджетних установ. Суттєву групу доходної бази місцевих бюджетів складають міжбюджетні трансферти, які надходять із державного та інших місцевих бюджетів.

2. Міжбюджетні трансферти як одні із складових доходної бази визначаються коштами, що безоплатно і безповоротно надаються бюджетам, на певні цілі або для вирівнювання податкоспроможності доходної бази місцевих бюджетів.

3. Доходи місцевих бюджетів використовуються для забезпечення надання послуг громадянам, які проживають на конкретній території, та фінансують соціальну сферу, правопорядок, управління на місцевому рівні. Нині у зв'язку із війною з РФ виникло ряд проблем із наповненням доходної бази місцевих бюджетів. Проблемою, яка потребує нині вирішення є забезпечення сталості наповнення місцевих бюджетів та збільшення доходної бази у зв'язку із зростанням громадян у західній та центральній Україні, які є внутрішньо переміщеними через повномасштабну війну з РФ.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Наповнення доходної бази місцевих бюджетів відбувається у надзвичайно складних умовах, адже державні кошти перенаправленні на забезпечення захисту нашої країни а формування всіх умов для перемоги над ворогом. Органи місцевого самоврядування мають колосальні матеріальні збитки через війну з рф, втрачені підприємства, розбита інфраструктура, поруйнований житловий сектор, дороги, що потребуватиме відновлення після завершення війни, а наразі є проблемою наповнення сталими джерелами доходів місцевих бюджетів.

Аналіз формування доходної бази місцевих бюджетів надасть змогу проаналізувати наповнення бюджетів у період 2019-2021 р. Також нами буде проведений аналіз наповнення бюджетів за останній піврічний період, для того щоб побачити як наповнюються бюджети у стані війни з рф. Розпочнемо аналіз з визначення кількості місцевих бюджетів за три останні роки. В Україні перед війною проходив процес завершення другого етапу реформи децентралізації метою якої було «...створення умов для формування ефективної і відповідальної місцевої влади, здатної забезпечити комфортне та безпечне середовище для проживання людей по всій території України. Реформа передбачала не просто передачу повноважень та ресурсів від державних органів органам місцевого самоврядування, а й створення базового суб'єкта місцевого самоврядування - спроможної територіальної громади» [13].

«2020 рік став ключовим у питанні формування базового рівня місцевого самоврядування: 12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів, в Україні сформовано 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни. 17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів».

Згідно з документом, тепер в Україні 136 районів. Старі 490 районів парламент ліквідував» [13].

Результатом таких реформ стало скорочення кількості місцевих бюджетів у п'ять разів, що зображено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Кількість місцевих бюджетів в Україні у 2019-2021 р. станом на 31 січня відповідного року

Структура місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 року показана у табл. 2.1. Як видно із наведеної таблиці найбільшу частку мають бюджети ОТГ, вони становлять понад 75 % у загальній структурі місцевих бюджетів в Україні.

Таблиця 2.1.

Структура місцевих бюджетів в Україні станом на 1.01.2022 р.

№ з/п	Вид бюджету	Кількість бюджетів	Питома вага, %
1.	Обласні і АРК (тимчасово-окупована територія)	25 (реально 24)	1,3
2.	Бюджети міст республіканського та обласного значення	13	0,7
3.	Районні бюджети	136	7,0
4.	Бюджети ОТГ	1469	75,3
5.	Бюджети районів у містах обласного значення	35	1,8
6.	Бюджети міст районного значення	5	0,3
7.	Бюджети селищ міського типу	38	1,9
8.	Бюджети сільрад (сіл)	229	11,7
	Разом	1950	100,0

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України [5].

За даними табл. 2.2 можна побачити позитивну динаміку формування доходів місцевих бюджетів за три останні роки по загальному фонду місцевих бюджетів доходи зросли на 76859,2 млн грн.

Таблиця 2.2

**Динаміка виконання доходів місцевих бюджетів по загальному фонду
в Україні у 2019-2021 рр., млн грн**

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Зміни 2019 р. до 2021 р.
Всього доходів по загальному фонду, у т.ч.	275016,4	289986	351875,9	76859,5
ПДФО	165430,9	177768,5	212173,1	46742,2
Плата за землю	32835,0	31477,8	35268,3	2433,3
Податок на нерухоме майно	4882,5	5758,9	7821,0	2938,5
Єдиний податок	35192,0	37954,3	46198,0	11006
Всього податків	238340,4	252959,5	301460,4	63120
Інші надходження	36676	37026,5	50415,5	13739,5
Міжбюджетні трансферти, всього: у т.ч.:	245435,3	160 986,2	203200,21	-42235,09
Базова дотація	10367,3	13282,4	15703,0	5335,7
Медична субвенція	56108,1	14582,8	-	-56108,1
Субвенція на соціальний захист	79331,9	-	-	-79331,9
Освітня субвенція	70355,7	81224,4	100135,2	29779,5

Джерело: розраховано за даними [10].

Серед податкових надходжень найбільше зріс податок на доходи з фізичних осіб. Така тенденція пояснюється через зростання середнього рівня заробітної плати, а отже і зростання відрахування до бюджету через збільшення відрахувань по податку на доходи з фізичних осіб. Зросли у динаміці плата за землю, податок на нерухоме майно та єдиний податок. Загалом податкові надходження зросли на 63120 млн грн. Якщо розглянути динаміку міжбюджетних трансфертів у складі доходної бази місцевих бюджетів, то вони скоротилися через відсутність медичної субвенції, адже у 2021 році відбувся перехід на фінансування закладів охорони здоров'я через Національну службу здоров'я. Субвенція на соціальний захист здійснювався через розподіл між місцеві бюджети, окремо такої субвенції було не виділено.

Проаналізуємо структуру доходів місцевих бюджетів в Україні по загальному фонду місцевих бюджетів у 2019-2021 рр. (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

**Структура доходів загального фонду місцевих бюджетів в Україні
у 2019-2021 рр., %**

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Всього доходів по загальному фонду, у т.ч.	100	100	100
Податки, збори, інші надходження	52,8	64,3	59,7
Міжбюджетні трансферти	47,2	35,7	40,3

Джерело: розраховано за даними [10].

У структурі доходів місцевих бюджетів в Україні найбільшу частку складають податки, збори та інші надходження у 2019 р. вони склали майже 53%, у 2020 р. їх частка зросла і становила 64,3%, у 2021 р. зросла частка міжбюджетних трансфертів і склала 40,3 % проти 35,7% у 2020 р.

Проаналізуємо доходи місцевих бюджетів по загальному фонду за січень-березень 2020-2022 рр., адже саме у цей період наша держава зіштовхнулася із повномасштабним вторгненням РФ, що не могло не позначитися на доходах місцевих бюджетів.

У додатку А наведена порівняльна характеристика надходжень до державного та місцевих бюджетів, основними складовими доходів за вісім місяців до місцевих бюджетів стали ПДФО, міжбюджетні трансферти, єдиний податок, податок на прибуток.

Проаналізуємо доходи місцевих бюджетів січні та березні у 2020-2022 рр. (табл. 2.4.). Адже фактично березень став першим місяцем у стані війни. Загалом за вказаний період можна спостерігати позитивну динаміку наповнення місцевих бюджетів за січень-березень 2022 року, але це на перший погляд, адже не враховані показники бюджетів, тих територій, які знаходилися на окупованій території. Крім того, спостерігається значне скорочення доходів саме на території, де ведуться бойові дії. Станом на 24.06.2022 р. 305 громад входили до територій, де ведуться бойові дії, або які перебували на тимчасово-окупованій території.

**Динаміка виконання місцевих бюджетів по загальному фонду
у січні-березні 2020-2022 рр., млн грн**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміни 2022 р. до 2020 р.
Всього доходів по загальному фонду, у т.ч.	67626,3	75900,4	86762,4	19136,1
ПДФО	40662,1	45044,7	54275,3	13613,2
Плата за землю	7219,9	7958,9	6571,6	-648,3
Податок на нерухоме майно	1127,9	1371,6	1572	444,1
Єдиний податок	9876,8	11035,9	13101,1	3224,3
Всього податків	58886,7	65411,1	75520	16633,3
Інші надходження	8739,6	10489,3	11242,4	2502,8
Міжбюджетні трансферти, всього:				
у т.ч.:	37244,9	30194,2	35026,1	-2218,8
Базова дотація	3320,6	3925,8	4074,3	753,7
Медична субвенція	14582,8	-	-	-14582,8
Освітня субвенція	17144,57	20904,1	24784,7	7640,13

Джерело: розраховано за даними [10].

Це громади восьми областей, а саме Донецької (66), Харківської (51), Дніпропетровської (7), Луганської (37), Запорізької (53), Херсонської (49), Миколаївської (24), Сумської (18) [24].

Розглянемо приріст доходів місцевих бюджетів в Україні за січень-квітень 2022 року, порівняно із відповідним періодом минулого року (табл. 2.5.).

Аналізуючи дані табл. 2.5 можна побачити, що відслідковується тенденція обвального провалу надходжень до місцевих бюджетів у січні-квітні 2022 р. по таких статтях надходжень як акциз, податок на майно, єдиний податок, екологічний податок, надання адміністративних послуг, орендна плата комунального майна, державне мито, пайова участь, та інші. Головною причиною такої тенденції вважається війна України з рф. Залишилися сталими доходи від податку на доходи з фізичних осіб, податку на прибуток, рентна плата та туристичний збір.

Таблиця 2.5.

**Приріст доходів місцевих бюджетів в Україні
за січень-квітень 2020-2022 рр.**

Найменування надходжень	2020 р.	2021 р.	2022 р.
ПДФО	4,3 %	22,9	3,6
Податок на прибуток	-0,0%	34,0	19,5
Рентна плата	-41,6%	74,6	209,5
Акциз	-29,5%	70,5	-48,4
Податок на майно	-40,4%	88,7	-39,8
Туристичний збір	-49,5%	167,3	28,4
Єдиний податок	3,2%	28,0	-13,3
Екологічний податок	-16,1%	47,3	-72,4
Надання адміністративних послуг	-32,9%	58,9	-56,4
Орендна плата комунального майна	-14,1%	14,3	-44,8
Державне мито	-32,6%	69,9	-79,2
Пайова участь	-14,1%	-58,1	-94,5
Відчуження комунального майна	-33,2%	41,2	-85,7
Продаж землі	-42,2%	27,2	-78,3
Цільові фонди	-50,1%	46,7	-40,4
Інші надходження	-9,3%	68,4	-52,9

Джерело: [24].

Проаналізуємо динаміку надходжень загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів) за п'ять місяців 2022 року місяць до місяця минулого 2021 року (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Динаміка надходжень загального фонду місцевих бюджетів в Україні у січні-квітні 2022 р. (без трансфертів), %

Джерело: побудовано за даними [24].

Як видно із даних наведених на рис. 2.1. у березні та квітні 2022 р. по загальному фонду доходів місцевих бюджетів відбувся суттєвий провал надходжень доходів порівняно із аналогічний періодом 2021 року, основною причиною цього стало повномасштабне вторгнення рф в Україну.

У травні-липні відбулося зростання доходів загального фонду, порівняно із аналогічним періодом у 2021 році, у травні 2022 р. +11,9, а у липні 2022 р. +17,1 % 2022 р., коли економіка нашої країни частково адаптувалася до війни.

Одним із основних джерел доходів до місцевих бюджетів є надходження податку на доходи. За цим показником також можна прослідкувати його зниження у березні та квітні та покращення ситуації у травні 2022 року.

Але якщо розглянути темпи надходження податку на доходи з фізичних осіб загалом по місцевих бюджетах, то варто наголосити на тому, що за окремими дослідженнями економістів, місцеві бюджети завжди несуть втрати по даному податку через тіньові схеми виплати заробітної плати, тому одним із негативних явищ є те, що місцеві бюджети недотримують доходи по цьому виду податків.

У розрізі областей нашої держави відслідковується зміна ділової активності, що не може не позначитися на показниках формування доходної бази місцевих бюджетів. Так відбувається суттєве зменшення доходів по областях, де ведуться або велися бойові дії. Одночасно, у регіонах, де перебуває велика кількість внутрішньо переміщених осіб відслідковується значний приріст доходної бази (рис. 2.3.).

Найсуттєвіше збільшення доходів за вказаний період відбулося у Волинській, Вінницькій, Рівненській, Хмельницькій, Тернопільській, Дніпропетровській, областях та м. Києві.

Розглянемо динаміку доходів місцевих бюджетів за типами бюджетів (табл. 2.5).

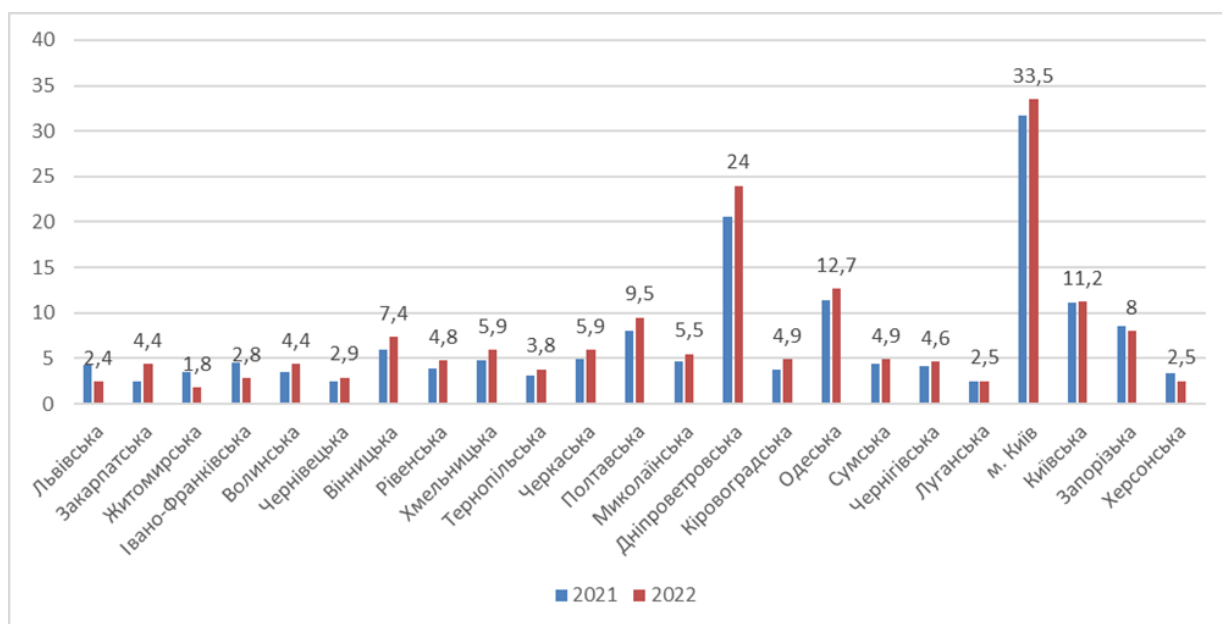

Рис. 2.3. Динаміка доходів загального фонду місцевих бюджетів в Україні (без трансфертів) за січень-серпень 2022 р. до відповідного періоду 2021 р.

Джерело: побудовано за даними [24].

Таблиця 2.5.

Обсяги доходів місцевих бюджетів в Україні за типами бюджетів (помісячно) по загальному та спеціальному фондам (без трансфертів) у 2022 році, млрд грн

Тип бюджету	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень
Територіальні громади	19,8	23,2	16,6	18,4	21,7	22,5	24	25
Бюджет м. Києва	4,4	5,8	4,6	3,4	5,4	4,4	5,8	5,8
Обласні	3,0	4,7	4,7	3,5	5,8	4,0	4,2	5,2

Джерело:[26].

Як видно із наведених даних відбулося просідання доходів за типами бюджетів саме у березні та квітні 2022 р., що пояснюється повномасштабним вторгненням РФ у нашу країну, та є макроекономічною тенденцією.

«В структурі надходжень місцевих бюджетів за січень-серпень 2022 року найбільшу питому вагу займає податок з доходів фізичних осіб. В структурі доходів загального фонду без трансфертів ПДФО складає – 66,7%. В структурі загального та спеціального фондів (із трансфертами) ПДФО складає 46,1%.

Наступним вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів є субвенції з державного бюджету – 21,8% (77,3 млрд грн)»[26]. (додаток А).

Висновки до розділу 2

1. У період 2020-2021 рр. почався період завершення другого етапу децентралізації відповідно до якого було утворено 1469 територіальних громад та ліквідовано 490 районів, в Україні залишилося 136 адміністративних райони. Адміністративна реформа сприяла і зменшенню кількості місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 р. місцевих бюджетів у Україні налічувалося 1997 проти 8522 у 2019 році.

2. За даними проведеного аналізу щодо формування дохідної бази місцевих бюджетів в Україні можна зробити висновок, що доходи місцевих бюджетів за період 2019-2021 рр. формувалися відповідно діючої до нормативно-правової бази та реформи децентралізації. Податки складали від 52,8 % у 2019 до 64,3% у 2020 рр.. Міжбюджетні трансферти складали від 35,7% у 2020 р. до 47,2% у 2019 р., що є традиційною ситуацією для формування дохідної бази місцевих бюджетів в Україні.

3. Проблемою у 2022 році стало повномасштабне вторгнення рф на територію України, що спровокувало значні втрати життів громадян нашої держави, колосальні руйнування інфраструктури, діючих підприємств, окупація значних територій нашої України, мародерство, якого не знала жодна держава у ХХІ столітті, неможливість повноцінного функціонування економіки, значні інфляційні процеси, відповідно і спостерігається і зниження наповнення місцевих бюджетів. Особливо відбувся провал у наповненні місцевих бюджетів у березні та квітні 2022 рр., травень місяць характеризується тим, що економіка на підконтрольних територіях України почала поступово адаптуватися до війни з рф, і невеликими кроками відновлюватися. Але новий удар по енергетичній системі України у жовтні 2022 року зводить нанівець невеликі досягнення зі стабілізації у наповненні місцевих бюджетів.

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗ ТА ШЛЯХИ СТАЛОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ

Перед тим як розпочати формування прогнозних показників формування дохідної бази місцевих бюджетів в Україні варто звернутися до проекту державного бюджету України і відслідкувати основні положенням до проекту та нововведення стосовно формування місцевих бюджетів у період дії воєнного стану та повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Варто зауважити, що нині не існує жодної методики, яка б могла спрогнозувати реалістичний бюджет в умовах війни та врахувати більшість ризиків воєнного стану. Формування проекту державного бюджету на 2023 рік проходило за загальноприйнятою методикою з поправкою на макроекономічні показники відповідно до умов воєнного стану. У 2022 році провідні економісти прогнозували падіння ВВП України на майже 34 %, на 2023 рік прогнозується зростання на рівні 4,6%. НБУ прогнозував рівень інфляції 20,7% у 2022 році, на наступний бюджетний рік прогнозоване значення становить 30,7 %. Девальвація гривні у середньому 42 грн/дол з виходом на кінець року до 49 грн/дол. У 2023 році дохідна частина державного бюджету на 17,6% менша, ніж планові показники 2022 року. Такі ж тенденції можна відслідкувати і на прикладі місцевих бюджетів.

Відповідно до планових показників загальний обсяг фінансового ресурсу місцевих бюджетів на 2023 рік становитиме 571,3 млрд грн, трансферти із державного бюджету плануються у розмірі 181,7 млрд, грн. Кабінет Міністрів України у 2023 році запровадив низку змін, які стосуються місцевих бюджетів, зокрема у цьому році планують «...продовжити норму щодо зарахування збільшеного нормативу ПДФО до бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад на рівні 64% за рахунок зменшення нормативу зарахування ПДФО до державного бюджету (21%)» [29].

У наступному бюджетному періоді планується «утворити Фонд ліквідації наслідків збройної агресії який спрямовуватиметься на будівництво громадських будівель, захисних споруд, ремонт об'єктів критичної інфраструктури, ремонт будівель для забезпечення житлом ВПО, розробка ПКД для зруйнованих об'єктів, закупівля шкільних автобусів, спецтранспорту для охорони здоров'я та комунальних підприємств з благоустрою» [29].

«Горизонтальне вирівнювання для бюджетів місцевого самоврядування планується здійснити на основі очікуваних надходжень ПДФО у 2022 році. Для обласних бюджетів – окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств за січень-серпень 2022 року та очікуваними надходженнями ПДФО у 2022 році» [29]. У 2022 році «...виключаються із видатків місцевих бюджетів видатки на фахову передвищу освіту на умовах державного замовлення (стаття 90). З 1 липня 2022 року фінансування бюро судмедекспертизи буде передано з місцевих бюджетів до державного бюджету. Продовжується до 1 січня 2023 року термін дії пункту 20-6 частини першої статті 91 БКУ щодо місцевих програм підтримки автомобільних підприємств санітарного транспорту. І найголовніше - залишається оподаткування податком на доходи фізичних осіб грошове забезпечення та інші виплати військовослужбовцям» [29].

Саме останнє положення стабілізувало надходження до місцевих бюджетів у період початку повномасштабної агресії. Збільшення грошового забезпечення військовослужбовців сприяло стабілізації надходжень до місцевих бюджетів починаючи з травня 2022 року.

Забезпечення ефективного і безперервного виконання місцевих бюджетів в Україні стало головним завданням з яким зіштовхнулися громади під час повномасштабної війни з РФ. Нині всі громади мають йти не за чітко окресленим планом формування доходів і здійснення видатків, а швидко і оперативно приймати рішення щодо викликів, які принесла війна.

Стосовно наповнення місцевих бюджетів основними положеннями залишаються податкові рішення на рівні держави стосовно формування

доходної бази місцевих бюджетів. «Наприклад, на період з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану, фізичним особам-підприємцям, що є платниками єдиного податку 1-2 групи, надали право не сплачувати єдиний податок. Також платниками єдиного податку 3-третьої групи змогли стати фізичні особи-підприємці та юридичні особи, в яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 10 мільярдів гривень. Зупинилися й надходження до бюджету розвитку від продажу землі та майна. Така ситуація не могла не позначитися на прогнозах громади щодо дохідної частини» [6]. Можна зробити висновок що не має в Україні жодного підприємця, жодної економічної сфери яка б не зазнала втрат у результаті війни з РФ, тому надходження до місцевих бюджетів знизилися, розпочинається фінансова криза, яка наразі стримується міжнародною допомогою. Загалом за період початку військової агресії спостерігається критичне зменшення доходів місцевих бюджетів за період від березня 2022 року, це не враховуючи тимчасово окуповані території України, де ситуація дуже критична.

Поряд із формуванням доходної бази місцевих бюджетів важливе значення має і здійснення видатків місцевими органами влади. Структура видатків зазнала змін. Так по захищених статтях видатків вже неодноразово спостерігалися затримки по заробітній платі. Це пояснюється тим, що фінансовій складовій державних фінансів досить складно виконувати покладені на неї функції у період війни з РФ. Вирішується це питання лише за умов значної фінансової підтримки міжнародних організацій та багатьох країн світу. Нині є замороженими більшість капітальних статей місцевих органів влади, адже основною проблемою яку слід вирішити є питання подолання агресії та війни з РФ.

Разом з тим, територіальним громадам слід вирішувати питання зі створення додаткових робочих місць та організації роботи суб'єктів малого підприємництва, що сприятиме наповненню місцевих бюджетів. Це питання було досить актуальним, ще до війни з РФ, а під час повномасштабного вторгнення лише посилювалося. Адже мала кількість робочих місць не сприятиме

наповненню місцевих бюджетів і це є головною проблемою звичайно після завершення військових дій та війни з РФ, Україна мабуть буде відчувати брак робочих місць, через те, що низький рівень заробітних плат та зменшення кількості населення в Україні. Але з початком відновлення ситуація буде поступово змінюватися на користь України.

Спрогнозуємо доходи місцевих бюджетів в Україні за всіма типами місцевих бюджетів (бюджети громад, м. Київ, обласні бюджети) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Доходи місцевих бюджетів (бюджети громад, м. Києва, обласні бюджети) в Україні по загальному фонду без трансфертів січень-серпень 2022 прогноз на січень-лютий 2023 рр., млрд грн

Часова шкала	Значення	Прогноз	Нижня довірча межа	Верхня довірча межа
2022-01-01	27,20			
2022-02-01	33,70			
2022-03-01	25,90			
2022-04-01	25,30			
2022-05-01	32,90			
2022-06-01	30,90			
2022-07-01	34,00			
2022-08-01	36,00	36,00	36,00	36,00
2022-09-01		32,66	27,87	37,44
2022-10-01		34,35	28,99	39,70
2022-11-01		40,99	35,11	46,86
2022-12-01		35,99	29,64	42,35
2023-01-01		37,68	30,89	44,48
2023-02-01		44,32	37,11	51,54

Джерело: розраховано за даними [26].

В основу прогнозу покладені статистичні дані про обсяги доходів місцевих бюджетів в Україні за типами бюджетів (помісячно) по загальному (без трансфертів) у січні-серпні 2022 року. Для розрахунку прогнозу скористаємося інструментом програми Microsoft Excel.

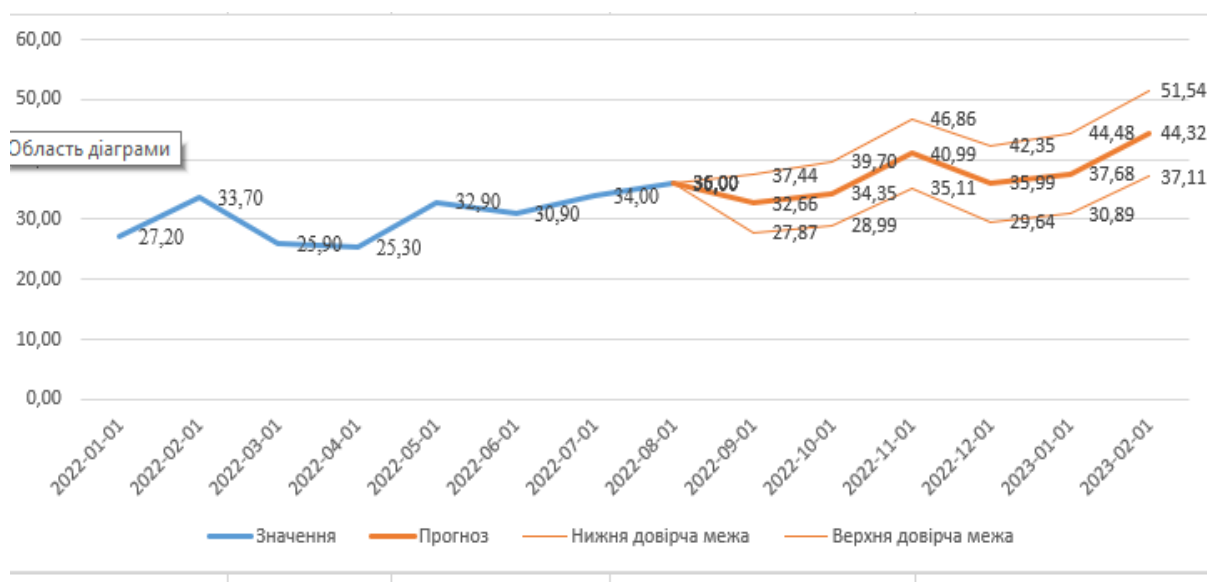

Рис. 3.1. Прогноз доходів місцевих бюджетів (бюджети громад, м. Києва, обласні бюджети) в Україні по загальному фонду без трансфертів на вересень 2022-лютий 2023 рр., млрд грн

Джерело: розраховано за даними [26].

Як видно із наведеного прогнозу, намітилася невелика позитивна динаміка збільшення доходів місцевих бюджетів в Україні на січень-лютий 2023 року, порівняно із фактичними показниками 2022 року, але на жаль війна з рф несе таку велику кількість загроз, що до такого сценарію слід підходити досить обережно і наразі більше орієнтуватися на нижню межу даного прогнозу, коли у грудні 2022 року доходи місцевих бюджетів складуть 29,64 млрд грн, у січні 2023 року 30,89 млрд грн, і у лютому 2023 року 37,11 млрд грн. Ситуацію з наповненням місцевих бюджетів, як і державного бюджету буде визначати ситуація на фронті у війні з рф.

Висновки до розділу 3

1. Визначено, що формування прогнозів під час війни можливе лише на короткочасний період, який обмежується з нашої позиції не більше як на три місяці, адже війна ще триває і довгострокові прогнози є неідеальними.

2. Прогноз доходів місцевих бюджетів за всіма типами бюджетів по загальному фонду не включаючи міжбюджетних трансфертів складено за трьома сценаріями, найбільш реалістичний за середніми величинами, оптимістичний та песимістичний. За реалістичним сценарієм доходи місцевих бюджетів у січні 2023 року складуть 37,68 млрд грн, проти 27,2 млрд грн у 2022 р. Оптимістичний прогноз доходів у січні 2023 року становить 44,48 млрд грн. Песимістичний прогноз доходів місцевих бюджетів 30,89 млрд грн. Вважаємо за необхідне поки йде війна з РФ орієнтуватися саме на песимістичний прогноз.

3. Визначено, що місцевим територіальним громадам слід вирішувати питання зі створення додаткових робочих місць та організації роботи суб'єктів малого підприємництва, що сприятиме наповненню місцевих бюджетів. Це питання було досить актуальним, ще до війни з РФ, а під час повномасштабного вторгнення лише посилювалося. Адже мала кількість робочих місць не сприятиме наповненню місцевих бюджетів і це є головною проблемою звичайно після завершення військових дій та війни з РФ, Україна мабуть буде відчувати брак робочих місць, через те, що низький рівень заробітних плат та зменшення кількості населення в Україні. Але з початком відновлення ситуація буде поступово змінюватися на користь України.

ВИСНОВКИ

1. Сформульовано, що доходна база місцевих бюджетів – це сукупність власних та додаткових ресурсів, які надходять до місцевих бюджетів у вигляді різноманітних трансфертів. Доходна база - це є теоретичне підґрунтя формування доходів місцевих бюджетів, це те з чого складаються доходи місцевих бюджетів. Основою доходів місцевих бюджетів є власні надходження, до яких належать саме податкові та інші надходження у тому числі власні надходження бюджетних установ. Суттєву групу доходної бази місцевих бюджетів складають міжбюджетні трансферти, які надходять із державного та інших місцевих бюджетів. Частка міжбюджетних трансфертів є досить високою у структурі доходів місцевих бюджетів в Україні.

2. Визначено, що доходна база місцевих бюджетів використовується для забезпечення надання цілої низки послуг для громадян, що проживають на окремих територіях. За допомогою сформованих фінансових ресурсів органи місцевого самоврядування фінансують надання освітніх послуг, правопорядок, управління на місцевому рівні. Сьогодні у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ місцеві бюджети відчувають брак доходів, що погіршує наповнення доходної бази місцевих бюджетів. Проблемою, яка потребує нині вирішення є забезпечення сталості наповнення місцевих бюджетів та збільшення доходної бази у зв'язку із зростанням громадян у західній та центральній Україні, які є внутрішньо переміщеними через повномасштабну війну з РФ.

3. Встановлено, що впродовж 2020-2021 рр. розпочався період завершення другого етапу децентралізації відповідно до якого було утворено 1469 територіальних громад та ліквідовано 490 районів, в Україні залишилося 136 адміністративних райони. Адміністративна реформа сприяла і зменшенню кількості місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 р. місцевих бюджетів у Україні налічувалося 1997 проти 8522 у 2019 році.

4. Виявлено, що доходи місцевих бюджетів за період 2019-2021 рр. формувалися відповідно діючої до нормативно-правової бази та реформи

децентралізації. Податки, у складі місцевих бюджетів склали від 52,8 % у 2019 до 64,3% у 2020 рр. Другою основною складовою доходної бази місцевих бюджетів за вказаний період склали міжбюджетні трансферти, які становили від 35,7% у 2020 р. до 47,2% у 2019 р., що є класичною ситуацією для формування доходної бази місцевих бюджетів в Україні.

5. Визначено, що повномасштабне вторгнення рф на територію України спровокувало зниження наповнення місцевих бюджетів. Особливо відбувся провал у наповненні місцевих бюджетів у березні та квітні 2022 рр., травень місяць характеризується тим, що економіка на підконтрольних територіях України почала поступово адаптуватися до війни з рф, і невеликими кроками відновлюватися. Але новий удар по енергетичній системі України у жовтні 2022 року звів нанівець невеликі досягнення зі стабілізації у наповненні місцевих бюджетів.

6. Спрогнозовано, доходи місцевих бюджетів за всіма типами бюджетів по загальному фонду (без міжбюджетних трансфертів) складено за трьома сценаріями. За найбільш реалістичним сценарієм доходи місцевих бюджетів у січні 2023 року складуть 37,68 млрд грн, проти 27,2 млрд грн у 2022 р. Оптимістичний прогноз доходів у січні 2023 року становить 44,48 млрд грн. Песимістичний прогноз доходів місцевих бюджетів 30,89 млрд грн. За надзвичайно складних умов війни з рф, з нашої позиції варто орієнтуватися на песимістичний прогноз формування доходів місцевих бюджетів.

7. Визначено, що місцеві органи влади мають сприяти ситуації із створення додаткових робочих місць та організації роботи суб'єктів малого підприємництва, що сприятиме наповненню місцевих бюджетів через сплату єдиного податку та збільшення обсягів ПДФО. Це питання було досить актуальним, ще до війни з рф, а під час повномасштабного вторгнення лише посилювалося. Адже мала кількість робочих місць не сприятиме наповненню місцевих бюджетів і це є головною проблемою звичайно після завершення військових дій та війни з рф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батажок С. Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. №2. С. 86-91
2. Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Матвєєва О. Ю., Трещов М. М., Шевченко Л. Г. Управління фінансовими ресурсами та бюджетом територіальних громад : практ. посіб.; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро: ГРАНІ, 2018. 128 с.
3. Бюджетна система. Вишкіл студії: Навч. посіб. / За ред. С. І. Юрія, О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 424 с.
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Виконання доходів місцевих бюджетів URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv> (дата звернення 30 вересня 2022 р.)
6. Війна як виклик для місцевого бюджету: досвід Львівської громади URL <https://decentralization.gov.ua/news/15573> (дата звернення 25 жовтня 2022 р.)
7. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Фінанси: навчальний посібник. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2018. 262 с.
8. Гусак О. С. Роль місцевого оподаткування у структурі доходів місцевих бюджетів України. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2021 року / Упоряд. О.А. Іващенко. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2021. С. 85-88.
9. Дем'янчук О., Сахарук, Н. Формування доходів місцевого бюджету в умовах бюджетно-податкових реформ в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал (22(50)). с. 47-54.

10. Довідка щодо стану виконання доходів місцевих бюджетів за 2019, 2020, 2021 рр. Виконання місцевих бюджетів URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення 14 серпня 2022 р.)
11. Довідка щодо стану виконання доходів місцевих бюджетів за січень-березень 2020, 2021, 2022 рр. Виконання місцевих бюджетів URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення 14 серпня 2022 р.)
12. Дорош В. Ю Наукові підходи до ідентифікації поняття "доходи місцевих бюджетів". *Економічний форум*. 2016. № 3. С. 260-266.
13. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко Децентралізація в Україні. URL <https://cutt.ly/ZMI0G56>
14. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне. URL <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/>
15. Дребот Н. П., Семеген І. Б. Реформа децентралізації в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. т. 29, № 4. С. 24–27.
16. Другий етап децентралізації в Україні URL <https://decentralization.gov.ua/about>
17. Дуб А. Р. Фінансові механізми державної підтримки соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Проблеми економіки*. 2019. № 1 (39). С. 52–58.
18. Західна О. Р., Петришин Х. Р. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (104). С. 80–86.
19. Західна О. Р., Петришин Х. Р. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2022. № 4 (104). С. 80–86.
20. Кульчицький М. І., Пазовська Л. Е. Тенденції та проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3 (08). С. 296–301.

21. Мороз Я. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в Україні під час дії воєнного стану. Матеріали VI студентської науково-практичної конференції 20 червня 2022 р. «Фінансове забезпечення економіки». С. 66-69.
22. Мороз Я. Роль і значення місцевих бюджетів у розвитку регіону. Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу: I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія (м. Кам'янець-Подільський, 01 лютого 2022 р.). Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут». 2022. С. 223-225.
23. Онищук І. Виконання доходів місцевих бюджетів за вісім місяців 2022 р. Проект «Децентралізація задля демократії – Україна» URL <https://decentralization.gov.ua/news/15570> (дата звернення 20 вересня 2022 р.).
24. Онищук І. Виконання доходів місцевих бюджетів за січень-липень 2022 р. Проект «Децентралізація задля демократії – Україна» URL <https://decentralization.gov.ua/news/15456> Децентралізація (дата звернення 20 жовтня 2022 р.).
25. Онищук І. Виконання доходів місцевих бюджетів за січень-серпень 2022 р. Проект «Децентралізація задля демократії – Україна» URL <https://decentralization.gov.ua/news/15456> (дата звернення 20 вересня 2022 р.).
26. Онищук І. Виконання доходів місцевих бюджетів за вісім місяців 2022 р. Проект «Децентралізація задля демократії – Україна» URL <https://decentralization.gov.ua/news/15570> (дата звернення 20 вересня 2022 р.).
27. Польова, О. Децентралізація у забезпеченні сталого економічного та соціального розвитку територіальних громад. Економіка та суспільство (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53>

28. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15 червня 2022 р.).
29. Проект Державного бюджету на 2023 яким він буде для громад URL <https://decentralization.gov.ua/>(дата звернення 1 грудня 2022 р.).
30. Татарин Н. Б., Войтович В. В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 11. С. 159-162.
31. Форкун І. Комплексна оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів як індикатор підвищення рівня бюджетного менеджменту в умовах реформи децентралізації владних повноважень. *Modeling the development of the economic systems*. 2021. № 2. С. 46-53.
32. Чеберяко О. В. Вплив фінансової децентралізації на формування доходів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 34(1). С. 316-326.
33. Шубенко І., Мороз Я. Прогноз та шляхи сталості формування доходів місцевих бюджетів у період воєнного стану в Україні. Збірник праць учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (3 листопада 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С.129-131.